

ЗАЩО СЪДЪТ НЕ МОЖЕ ДА ОСВОБОДИ ЗАДЪРЖАНИТЕ ОТ ПОЛИЦИЯТА ЛИЦА?

Златка Стефанова*

Проблемът с обжалването на задържането до 24 часа по Закона за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР) стои отдавна. Той има най-малко две измерения. Първото е, че няма законов ред, по който съд да се произнесе по законността на задържането, докато то трае. Второто измерение е във връзка с практиката на съдилищата по контрола на законосъобразността на задържането със заповед по ЗМВР – на кои обстоятелства се придава тежест при преценката.

Полицейското задържане е регламентирано в чл. 63 ЗМВР. Полицейските органи могат да задържат лице в хипотезите, предвидени в чл. 63, ал. 1, т. 1–8 – по отношение на лице, за което има данни, че е извършило престъпление; лице, което след надлежно предупреждение съзнателно пречи на полицейски орган да изпълни задължението си по служба; лице, което показва тежки психични отклонения и с поведението си нарушава обществения ред или излага живота си или живота на други лица на явна опасност; малолетен нарушител, който е напуснал своя дом, настойник, попечител или специализирана институция, където е бил настанен; при невъзможност да се установи самоличността на лицето в случаите и по начините, посочени в чл. 61, ал. 2; лице, което се е отклонило от изтърпяване на наказанието лишаване от свобода или от местата, където е било задържано като обвиняем в изпълнение на разпореждане на полицейски орган или на орган на съдебната власт; лице, обявено за международно издирване по искане на друга държава във връзка с неговата екстрадиция или в изпълнение на европейска заповед за арест, или в други случаи, определени със закон.

В чл. 63, ал. 4 ЗМВР е регламентирано, че задържаното лице има право да обжалва пред съда законността на задържането. Съдът се произнася по жалбата незабавно.

Този законов текст привидно е в съответствие с правото на свобода и сигурност по чл. 5, т. 4 от Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ), който

---

* Адвокат от София.

гласи: „Всяко арестувано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице“.

Съответствието е само привидно, защото няма и процесуален ред, регламентиран в закон, по който съдът да се произнесе незабавно по жалбата. Освен това в ЗМВР не е предвидено правомощие на съда, който контролира законността на задържането, да освободи задържания.

По повод последното следва да се има предвид решението по делото *T. V. срещу Малта* от 1999 г., в което съдът приема, че е налице нарушение на чл. 5, т. 3 ЕКПЧ, защото съдията, пред който е изправен жалбоподателят, не е имал правомощие да разпорежи освобождаването му.

Начинът, по който е уредено обжалването на 24-часовото задържане по ЗМВР, създава само привидна възможност за защита в рамките на срока на задържането. На практика липсва регламентация за реализиране на декларираното право.

Обжалването на мярката по задържането е по реда на Административнопроцесуалния кодекс (АПК). Това е регламентирано в чл. 14, ал. 4 от Инструкция № Iз-1711 от 15.09.2009 г. за оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица в структурите на Министерството на вътрешните работи и реда в тях, издадена от министъра на вътрешните работи и обнародвана в ДВ, бр. 78 от 2.10.2009 г.

АПК урежда защита срещу неоснователни действия в чл. 250 и следващите. Тези разпоредби предвиждат незабавно произнасяне на съда, но са приложими само когато няма издаден административен акт. Член 250, ал. 1 гласи: „Всеки, който има правен интерес, може да иска прекратяване на действия, извършвани от административен орган или длъжностно лице, които не се основават на административен акт или на закона“.

От друга страна, обжалването по АПК на административния акт – заповед за задържане, не е ефективно средство за реализиране на правото по чл. 63, ал. 4 ЗМВР, защото съдебната преценка за законосъобразността ѝ не е от естество да реализира правото на жалбоподателя съдът да се произнесе по законността на фактическото му задържане, докато то трае. Това е така, защото не е възможно в рамките на 24 часа да се развие процедурата за обжалване на индивидуални административни актове (в случая на заповедта за задържане). Жалбата се подава чрез органа, който я е издал, в 14-дневен срок от узнаването – т.е. от връчване на заповедта за задържане. Органът я комплектова и изпраща на административния съд. Административният ръководител на съда разпределя делото на съдия докладчик, който насрочва открито съдебно заседание в срок до два месеца от постъпване на жалбата в съда. Следва раз-

мяна на книжа. Съдът има задължение да се произнесе в едномесечен срок от заседанието, в което е приключило делото (вж. чл. 157, 163, 172, 251–254 АПК).

Ще споделя два случая на обжалване на задържане по чл. 63, ал. 1, т. 1 ЗМВР.

Първият случай се разви втори във времето и беше поставен на вниманието на Европейския съд в Страсбург с твърдение за нарушение на чл. 5 ЕКПЧ.

М. бил задържан за 24 часа със заповед за задържане по чл. 63 ЗМВР по време на търг за картини. В рамките на 24-часовото задържане защитата му подаде жалба пред съда, като поискала произнасяне по законността на задържането и освобождаване.

Правното основание на искането бил чл. 63, ал. 4 ЗМВР, който урежда правото на всяко задържано лице да обжалва пред съда законността на задържането и съответно задължението на съда да се произнесе по жалбата незабавно.

М. подал жалба, с която е поискал произнасяне на съд по законността на фактическото му задържане от полицията. Жалбата била подадена пред Софийския градски съд, защото според практиката на ЕСПЧ, когато във вътрешното законодателство на държава, ратифицирала конвенцията, не е предвиден ред за осъществяване на права, гарантирани от нея, се прилага най-близкият процесуален ред. Жалбата била подадена пред компетентния наказателен съд при спазване на стандарта за търсене на най-близкия процесуален ред. Процедурата за контрол на съда върху законнообразността на задържането е регламентирана в Наказателно-процесуалния кодекс (НПК). В него са предвидени кратки срокове, в които съдът е оправомощен да се произнесе по законността на задържането. Факт е, че НПК регламентира, че когато прокуратурата внесе в съда искане за задържане на лице, съдът се произнася по искането още същия ден – „незабавно разглежда делото еднолично в открито заседание с участието на прокурора, обвиняемия и неговия защитник“ – чл. 64, ал. 1 НПК. Произнасянето на наказателния съд по законността на фактическото задържане не би било обусловено от преценка на допълнителни обстоятелства, подобно на чл. 250 АПК, и би дало ефективна реализация на правото на жалба.

Софийският градски съд с резолюция, без мотиви, препратил жалбата по компетентност на Административния съд – София-град (АССГ).

АССГ поискал уточняване какво се обжалва – дали заповедта, или фактическото задържане. Уточнено е, че се иска произнасяне по фактическото задържане (чийто срок междуременно е изтекъл), а заповедта се обжалва отделно.

Съдът приел, че производството е по реда на чл. 250 и сл. АПК и го прекратил пред себе си на основание, че има заповед за задържане – т.е. наличието на административен акт е пречка за разглеждане на жалбата (когато фактическото действие, което се обжалва, е прекратено, производството също следва да се прекрати).

М. обжалвал пред Върховния административен съд (ВАС), изложил подробни съображения, като е посочил също, че следва да се даде отговор на въпроса какъв е процесуалният ред и кой съд е компетентен да се произнесе по законността на 24-часовото полицейско задържане на основание чл. 63, ал. 4, който гласи: „Задържаното лице има право да обжалва пред съда законността на задържането. Съдът се произнася по жалбата незабавно“. ВАС оставил в сила определението за прекратяване на делото, без да вземе отношение по този въпрос.

Междувременно в срока по АПК била подадена и жалба срещу административния акт – заповед за задържане. Жалбата била подадена чрез СДВР, която приложила досието си и изпратила жалбата в АССГ. Образувано било дело по оспорване на законността на заповедта за задържане, като първото съдебно заседание било насрочено за след пет месеца, считано от задържането за 24 часа. Дори и резултатът по тази жалба да е установяване на незаконност на задържането, той не би бил от естество да доведе до освобождаване на жалбоподателя.

Вторият случай е следният.

Р. бил задържан със заповед до 24 часа, а веднага след изтичането им бил привлечен като обвиняем и задържан до 72 часа от прокурор на основание НПК.

Р. подал жалби пред районния съд срещу фактическото задържане до 24 часа и до 72 часа, защото междувременно преди разглеждане на първата жалба срокът на задържането изтекъл и започнало 72-часовото задържане.

Районният съд, в състав от един дежурен по мерки за неотклонение съдия, разгледал жалбите. Съдът приел, че жалбите са допустими на основание чл. 5 ЕКПЧ, защото всеки задържан има гарантирано право съд да се произнесе по законността на задържането му. Съдът приел и че при липса на вътрешна процедура за разглеждане на жалбите от съд следва да приложи най-близката процедура, уредена в българското законодателство, и разгледал жалбите по процедурата на НПК за произнасяне по мерки за неотклонение.

От посочените два примера произтича, че само ако съдилищата прилагат пряко чл. 5 ЕКПЧ в случаите, когато бъдат сезирани с твърдения за незаконно фактическо задържане, разпоредбата на закона, че съд се произнася незабавно по жалба срещу задържането, няма да е голословна. Само в този случай при нарушаване на правото на свобода и сигурност съд ще може да постанови освобождаване на незаконно задържания, както гарантира чл. 5, т. 4 ЕКПЧ.

Във връзка с контрола на съдилищата върху заповедите за задържане следва да се отбележи следното.

Задържането по ЗМВР по правната си същност не е наказание, а принудителна административна мярка (ПАМ). Според целта им ПАМ се делят на превантивни, възпиращи и отстраняващи нарушение или престъпление. Като се държи сметка за тази класификация, задържането до 24 часа като ПАМ би било законосъобразно до момента, когато тази цел е постигната, а не и след това. Именно затова е необходима възможността за контрол по време на задържането – за да се установи дали целта лицето да се съобрази със задължението си е постигната и дали задържането не е придобило характера на санкция – което би го определило като незаконсъобразно.

При контрола за законосъобразност основна тежест при преценката трябва да има обстоятелството, че със задържането се ограничава едно от основните права на човека по ЕКПЧ – правото на свобода и сигурност по чл. 5.

В решението по делото *Акендиз срещу Турция* от 2001 г. Съдът в Страсбург е отбелязал: „Всяко лишаване от свобода трябва да бъде извършено не само в съответствие с материалноправните и процесуалноправните разпоредби на националния закон, но също така е необходимо да съответства на самата цел на чл. 5 ЕКПЧ, която е защита на индивида от произволно задържане.“

От практиката на българските съдилища не се вижда този въпрос да се разглежда изобщо.

Обичайно контролът е повърхностен и например при основанието по чл. 63, ал.1, т. 1 – наличие на данни за извършено престъпление, съдът преценява основно дали има данни за престъпление, а не дали задържането е в съответствие с целта.

На практика се отваря врата към произвол. Задържането по ЗМВР трябва да е изключение, а не правило. Понастоящем задържането до 24 часа при данни за извършено престъпление е масова практика в България. Това се установява от сайта на Министерството на вътрешните работи, където ежедневно се сочи колко лица са задържани.

При проучване на практиката на Върховния административен съд (ВАС) от последните години се налага изводът, че ако има данни за извършено престъпление, задържането от полицията всякога се приема за законосъобразно. Дори за престъпления от частен характер! Дори и фактическите основания на задържането да не са изложени в самата заповед, а в докладна записка, която полицията не е длъжна да покаже на задържания! Дори и когато докладната записка е съставена на дата, следваща датата на издаване на заповедта за задържане! Дори и ако задържаното лице бъде оправдано с влязла в сила присъда за престъплението, за което първоначално е имало данни при издаване на заповедта за задържане!

По разказания по-горе първи казус – казуса на М., наказателният съд постанови оправдателна присъда, която влезе в сила единадесет месеца преди окончателното

произнасяне на ВАС по законността на заповедта за задържане по ЗМВР. Заповедта за задържане според решението, влязло в сила след оправдателната присъда, е законосъобразна.

Не е ли парадокс това, че лицето, което не е извършило престъплението, е било законно задържано за извършването на това престъпление?

Така всеки невинен може да бъде задържан законно по „данни за извършено престъпление“, стига полицията да впише в заповедта, че има такива данни. Без значение е дали данните са верни – те може и да са непроверени. Без значение е също и обстоятелството, че оправдателната присъда сама по себе си прави всички действия спрямо обвиняемото лице по повод на обвинението незаконни и държавата дължи обезщетение за тях по Закона за отговорността на държавата и общините за вреди.

Изводът е, че в българското законодателство и съдебна практика няма ефективно средство за контрол на 24-часовото задържане, докато то трае. Това е причината всяко задържано по този ред лице да е потенциален жалбоподател по чл. 5, т. 4 ЕКПЧ.

А нали властите постоянно обещават „да намалят“ оплакванията пред Съда по правата на човека в Страсбург?